

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1, Αρ. 2 (1924)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β'

Η Παναγία του Καΐρου

Ανδρέας ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1693](https://doi.org/10.12681/dchae.1693)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ Α. (2013). Η Παναγία του Καΐρου. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1(2), 59–68. <https://doi.org/10.12681/dchae.1693>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η Παναγία του Καΐρου

Ανδρέας ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

Δελτίον ΧΑΕ 11 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β' • Σελ. 59-68

ΑΘΗΝΑ 1924

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΪΡΟΥ

Εἰς ἓν ἀπὸ τὰ παλαιότερα τεύχη τοῦ Δελτίου τούτου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Καμπούρογλου ἀπεικόνισις μετὰ μικρᾶς περιγραφῆς μιᾶς εἰκόνας, ἡ ὁποία πολὺ ἀπησχόλησεν εἰς παλιότεραν κάπως ἐποχὴν τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν μεσοχρόνιον ἀθηναϊκὴν ἱστορίαν. (1)

Πρόκειται περὶ τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας Ἀθηναίας Γοργοπηκούου, τῆς ἀποκειμένης εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἐν Καΐρῳ Ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου. (2)

Ἡ δὴθεν σχέσις τῆς εἰκόνας ταύτης πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐξ ἧς προήλθε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐξετιώσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ νέου τὰ κατ' αὐτὴν, πόρισμα δὲ τῆς ἐρεύνης ταύτης εἶναι αἰεὶ ὀλίγοι ἐνταῦθα παρεχόμενοι σημειώσεις.

---

(1) Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρείας Δελτ. Β'. (1894) 80 κ. ἐ.

(2) Περὶ τῆς εἰκόνας ἡσχολήθησαν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς :

Γ. *Μαζαράκη* Σημειώσεις περὶ τῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ παλαιὸν Καΐρον ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου εὐρεθεισῶν ἀρχαίων ἱερῶν εἰκόνων. Κἄρον 1888 σ. 24 ἀρ. 24.

Νερούτσος ἐν Ἡμερολογ. Ἀσωπίου 1889 92 κ. ε. καὶ ἐν Δελτ. Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας III (1889) 68 κ.ε.

Καμπούρογλου Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων II 182 καὶ Δελτ. Χριστ. Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐνθ' αν.

Strzygowski ἐν Byzant. Zeitschrift IV (1895) 591.

Struck ἐν Athenische Mittheilungen XXXI (1906) 319.

Lichacev Ἡ ἱστορικὴ σημασία τῆς ἰταλοελληνικῆς ζωγραφικῆς εἰκόνων εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Θεοτόκου. Πετροῦπολις 1911 (ρωσσι-στὶ) 128 κ. ἐ. εἰκ. 293.

*Η νεωτέρα ἱστορία τῆς εἰκόνης κατὰ τὸν Νεροῦτσον (1) ἔχει ὡς ἐξῆς : Αὕτη ἀνεκαλύφθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πορφυ-

Εἰκ. 1. Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ
Συλλογῇ τοῦ Ἑλλ. Πατριαρχίου
Καίρου.

(1) Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας ἐνθ. ἀν. Περβ. καὶ Μαζαράκη ἐνθ. ἀν. 14 κ. ε.

ρίου Ουспенσκυ κατὰ τὸ ἔτος 1855 κατόπιν δὲ λησιμονηθεῖσα ἀνευρέθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου-Κεραμέως εἰς τὸ ἐν

**Εἰκ. 2. Πιθανὴ ἀρχικὴ μορφή
εἰκόνας τοῦ Καΐρου.**

Παλαιῷ Καίρῳ παρὰ τὴν Μονὴν Ἁγίων Τεσσαράκοντα παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὁπόθεν μετεφέρθη εἰς τὸ Πατρ. ἀρχεῖον, ὅπου ἔκτοτε παραμένει, ἀποτελοῦσα μέρος τῆς συλλογῆς αὐτοῦ.

Ἡ εἰκὼν (2.15×0,94) ὅπως ἔχει σήμερον (**Εἰκ. 1**) ⁽¹⁾ παριστᾷ τὴν Θεοτόκον ὀρθίαν, ἐστραμμένην πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ βαστάζουσαν τὸν Ἰησοῦν, ὅστις κρατεῖ βιβλίον ἀνοιγόν. Δεξιὰ τῆς κεφαλῆς τῆς Παναγίας ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή :

Μ(ητη)Ρ Θ(σο)Υ **Π** **Α**ΘΗΝΑΙΑ **Γ**ΟΡΓΟΕΠΕΙ **Κ**ΟΟC

ἄνωθεν δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ :

ΤΟ **Π**ΑΙΔΙΟΝ ⁽²⁾

Τέλος ἡ ὅλη εἰκὼν περιβάλλεται ὑπὸ ἐλαφρῶς ἐξέχοντος πλαισίου γεγλυμένου ἐπ' αὐτῶν τῶν σανίδων τοῦ πίνακος, αἵτινες κατὰ τὸν Μαζαράκην εἶναι ἐκ ξύλου συκομορέας.

Ἀρχικῶς ἡ μορφή τῆς εἰκόνης δὲν ἦτο οἷα νῦν παρουσιάζεται. Κατὰ τὸν Νεροῦτσον (ἐνθ' ἄν. 69 κ. ἔ.), ἐξετάσαντα λεπτομερῶς ταύτην, ὁ Ἰησοῦς εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη ἀπομείνασα ἡμιτελῆς διότι ὁ ἐπισκευαστὴς «μετὰ τὰ ἰχνογραφικῶς ἐν λευκῷ σχεδιασθέντα, συνιδὼν τὴν ἀποτυχίαν ἀφῆκε τὸ ἔργον ἡμιτελὲς ἄνευ ἐπιχρωματίσεως».

Ἄλλὰ πρὸ τῆς προσθήκης τοῦ παιδίου πῶς θὰ εἰκονίζετο ἡ Θεοτόκος ; Ὁ Νεροῦτσος πάλιν νομίζει, ὅτι «ἡ εἰκὼν παρίστανε τὴν Θεομήτορα... μικρὸν ἐστραμμένην πρὸς δεξιὰ, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς κάμπτουσαν ἐλαφρῶς τὸν ἀριστερὸν πόδα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς συγκρατοῦσαν τὸν πέπλον ἐπὶ τοῦ στήθους». Νομίζει δὲ ὅτι ὁμοιάζε πρὸς τὴν ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἀγιορειτικῆς Μονῆς Παντοκράτορος παλαιάν εἰκόνα. Πρόκειται ἐνταῦθα βεβαίως περὶ τῆς εἰκόνης τῆς Θεο-

(1) Ἡ ἐνταῦθα παρατεθιμένη ἀπεικόνισις ἐγένετο ἀπ' εὐθείας ἐκ φωτογραφίας ἀποκειμένης νῦν ἐν τῇ Συλλογῇ τῆς Χριστ. Ἀρχαιολογ. Ἐταιρείας ὑπ' ἀριθ. 2205, ἐξ ἧς εἶχε γίνῃ καὶ ἡ ἐν τῷ Δελτ. τῆς Χριστ. Ἀρχαιολογ. Ἐταιρ. φωτολιθογραφία, ἣς, ὡς ἐκ τῆς ἀτελείας τῶν τότε μέσων, δὲν ἀποδίδει πολὺ πιστῶς τὸ πρωτότυπον.

(2) Κατὰ τὸν Νεροῦτσον, ἰδόντα τὴν εἰκόνα, ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ εὗρίσκεται τὸ συμπλήμα IC XC καὶ δεξιὰ αὐτοῦ ἡ χρονολογία 1526. Ταῦτα ὁμοίως δὲν φαίνονται οὔτε εἰς τὴν ἐν τῷ Δελτ. τῆς Χρ. Ἀρχ. Ἐταιρ. δημοσιευθεῖσαν ἀπεικόνισιν, οὔτε καὶ εἰς τὴν φωτογραφίαν ἐξ ἧς αὕτη ἐγένετο.

τόκου τῆς καλουμένης Γεροντίσης (Εικ. 4) (1) περὶ ἧς θὰ γίνη λόγος κατωτέρω.

Τὸ ἐνταῦθα παρατιθέμενον σχέδιον (Εικ. 2) παρέχει ἰδέαν τῆς μορφῆς, ἣν παρουσίαζε πιθανῶς ἡ εἰκὼν τοῦ Καίρου πρὸ τῆς

Εικ. 3 Θύραι ἱεροῦ ἐν τῇ ἀγιορει-
τικῇ Μονῇ Ἰβήρων (Παραεκκλ. Προδρόμου).

ἐπισκευῆς. Οὕτω πρόκειται περὶ εἰκόνας τῆς Θεοτόκου δεομένης καὶ οὐχὶ συγκρατούσης διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸν πέπλον ἐπὶ τοῦ στήθους, ὡς ἐνόμισεν ὁ Νεροῦτσος.

Ἄλλ' ἡ εἰκὼν αὕτη, ἐν τῇ ὁποία ἡ Θεοτόκος εἰκονίζετο κατὰ τὸν λεγόμενον τύπον τῆς Ἀγιοσωρευτίσης (1) ἦτο αὐτοτελὴς λατρευτικῆ; Νομίζω ὅτι αἱ μεγάλαι διαστάσεις τῆς εἰκόνας

(1) Ἀπεικόνισις οὐχὶ καλὴν παρέχει ὁ *Παρασκευόπουλος*. Ἄνω-
τέρα ἐπισκίσις ἐπὶ τοῦ Ἄθω. Ἀθῆναι 1899 σ. 77, ἐξ ἧς ἐγένετο τὸ
ἐνταῦθα παρατιθέμενον σχεδίασμα.

(1) Περὶ τοῦ τύπου τούτου βλέπε τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν παρ'
E b e r s o l t Sanctuaires de Byzance. Paris 1921. σ. 57 σημ. 5.

(2.15×0,94) δὲν ἐπιτρέπουν νὰ θεωρήσωμεν ταύτην λατρευτικήν. Ἐπίσης θὰ ἠδύνατο αὕτη νὰ θεωρηθῆ ὡς τμήμα τριπτύχου εἰκονίζοντος τὴν Δέησιν, ἀλλὰ τρίπτυχον τοιοῦτον διαστάσεων νομίζω ὅτι θὰ ἦτο καὶ ἐξαιρετικῶς ἀσύνηθες.

Ἄληθῶς ἡ εἰκὼν αὕτη ἀπετέλει ποτὲ μέρος παραστάσεως τῆς Δείσεως, ἀλλὰ ὑπὸ συνθήκας διαφορετικῆς. Πράγματι ὁ Μαζαράκης ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν ὅτι ἡ εἰκὼν ἐχρησίμευεν ὡς θύρα

Εἰκ. 4 Εἰκὼν τῆς Γεροντίδος ἐν τῇ ἀγιορειτικῇ Μονῇ Παντοκράτορος

Εἰκ. 5 Τοιχογραφία τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ μονῇ Ἁγ. Στεφάνου Μετεώρων, (Παρεκκλ. Ἁγίου Στεφάνου)

ιεροῦ καταστραφείσης ἐκκλησίας. Ἡ εἰκασία αὕτη, ἣν ὁ Μαζαράκης ἐξέφευρεν ἔχων ὑπ' ὄψει τοῦ τὴν εἰκόνα ὡς αὕτη ἔχει σημεῖον, ὁπότε τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν θὰ ἦτο πολὺ πιθανόν, εἶναι σχεδὸν βεβαία διὰ τὴν ἀρχικὴν εἰκόνα, ὡς ἀποδεικνύουν ἀνάλογα παραδείγματα.

Οὕτω εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Προδρομοῦ ἐν τῇ ἀγιορειτικῇ

Μονῆ Ἰβήρων ἀπόκεινται δύο θυρόφυλλα, προερχόμενα ἐκ τοῦ παλαιότερου τέμπλου τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς, ἐφ' ὧν εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἡ Θεοτόκος μέχρι τῆς ὀσφύος ἐν στάσει δεήσεως πρὸς δεξιὰ κρατοῦσα εἰλητάριον κάτωθεν δὲ αὐτῆς προσωπογραφία δωρητοῦ, ἡγεμόνος πιθανῶς τῆς Οὐγκροβλαχίας, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου φύλλου ὁ Ἰησοῦς ἐπίσης μέχρι τῆς ὀσφύος κατ' ἐνώπιον καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ἄλλη προσωπογραφία δωρητοῦ (*Εἰκ. 3*).

Ἐξ ὁμοίας χρήσεως φαίνεται ὅτι προέρχεται καὶ ἡ ἐν τῇ Μονῇ Παντοκράτορος εἰκὼν τῆς Θεοτόκου Γεροντίσσης, περὶ ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. (*Εἰκ. 4*). Αἱ διαστάσεις τῆς εἰκόνης (1.96×0.76) ἄγουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ αὕτη ἴσως ἀπετέλει ποτὲ θύραν ἱεροῦ. (1)

Τὴν τοιαύτην δὲ συνήθειαν τῆς ἀπεικονίσεως τῆς Δεήσεως εἰς χωριστοὺς πίνακας χρησιμεύοντας ὡς θύρας τοῦ ἱεροῦ βλέπομεν ἐπεκτεινομένην καὶ εἰς τὰς παραστάδας τοῦ τέμπλου τοιαῦτα δὲ παραδείγματα διεσώθησαν εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Καλαμπάκας καὶ εἰς τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, ὅπου ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ στάσει ταύτῃ φέρει συνήθως τὸ ἐπίθετον « Ἡ Παράκλησις », (2) ὅπως δεικνύει ἡ ἐνταῦθα παρατιθεμένη τοιχογραφία ἐκ τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Ἀγ. Στεφάνου τῆς ὁμωνύμου Μονῆς, εὐρισκομένη κατ' ἐξαιρέσιν εἰς τὸν ὀρθοστάτην τὸν χωρίζοντα τὸν νάρθηκα ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀνήκουσα εἰς παλαιότεραν τοῦ ἔτους 1510 ἐποχὴν. (*Εἰκ. 5*) (3)

* *

Τὰ παρατεθέντα παραδείγματα πείθουσι νομίζω, ὅτι ἡ ἀρχικὴ εἰκὼν ἀπετέλει μέρος τριπτύχου ἀπαρτιζομένου ἐκ τῶν τρι-

(1) Περὶ τῆς εἰκόνης ταύτης βλ. *Σμυρνάκη* τὸ "Ἅγιον Ὄρος Ἀθῆναι 1903 531 *Βλάχου* Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἀγίου Ὄρους Ἀθῶ Βόλος 1903. 228.

(2) *Βέης* ἐν Βυζαντίδι I (1909) σ. 589 Ἀρ. 48.

(3) *Ἀδαμαντίου* ἐν Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογ. Ἐταιρείας 1909. 243. — *Βέη* Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐρευνῶν ἐν ταῖς Μοναῖς τῶν Μετεώρων Ἀθῆναι 1910. 62. I a m p a k i s Mémoire sur les antiquités chrétiennes de la Grèce. Athènes 1902 72.

ων θυρών τοῦ τέμπλου ἐκκλησίας καὶ εἰκονίζοντος τὴν Δέησιν.⁽¹⁾

Ἄλλὰ ἡ ἀρχικὴ αὕτη εἰκὼν ἔφερε τὴν σήμερον ὑπάρχουσαν ἐπιγραφὴν « Ἀθηναία Γοργοπήκοος » ; Νομίζω ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι διόλου πιθανόν. Ὁ τύπος τῆς Ἀθηνιωτίσσης—Γοργοπηκούου, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπεικόνισιν αὐτῆς ὡς βρεφοκρατούσης, εἶναι ἀρχοῦντως καθωρισμένος. Ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου, εἰς ὃν ἀποδίδεται τὸ γνωστὸν μολυβδόβουλλον, τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ΜΡ ΘΥ Η ΑΘΗΝΙΟ(τισσα) ⁽²⁾, ἡ Παναγία ὑπὸ τὸ ἐπίθετον τοῦτο εἰκονίζεται πάντοτε ὡς βρεφοκρατοῦσα. Ὅτι δὲ καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτως ἀποδεικνύουσι αἱ τὸ ἐπίθετον Γοργοπήκοος φέρουσαι εἰκόνες, ὡς ἡ τοιχογραφία ἐν τῇ Τραπεζῇ τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς Δοχειαρίου ⁽³⁾ καὶ ἡ ἐν Μεσσήνῃ τῆς Ἰταλίας εἰκὼν, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα S. Maria della Lettera ⁽⁴⁾. Παναγίαν λοιπὸν τοῦ τύπου τούτου φαίνεται, ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ ἐπισκευάσας τὴν εἰκόνα τοῦ Καίρου καὶ κ τοῦ προτύπου ἐκείνου ἔλαβε καὶ τὴν ἐπιγραφὴν.

Κατὰ ταῦτα ἡ σχέσις τῆς ὑπὸ μελέτην εἰκόνας πρὸς τὰς Ἀθήνας νομίζω, ὅτι εἶναι πολὺ ἀμφίβηλος. Εἰς τὸ συμπέρασμα δὲ τοῦτο θὰ ἠδύνατό τις νᾶ καταλήξῃ καὶ ἐκ τῆς μελέτης τῆς τε-

⁽¹⁾ Ὅτι ἡ Θεοτόκος θὰ εὐρίσκετο ἄριστὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ συνήθως εὐρίσκεται πρὸς δεξιὰ, δὲν ἔχει πολλὴν σημασίαν διότι ὑπάρχουσι καὶ βυζαντινῶν χρόνων παραδείγματα τῆς Δεήσεως μὲ τὴν διάταξιν ταύτην. Πρβλ. Τρίπτυχον Harbaville Diehl Manuel d'art byzantin 618 εἰκ. 309 — Τρίπτυχον Βιβλιοθ. Βατικανοῦ M u n o z L'art byzantin à l'Exposition de Grotta—Ferrata Rome 1906 104 εἰκ. 70.— Τρίπτυχον Βιβλιοθήκης Casanatense ἐν Ρώμῃ M u n o z ἐνθ. ἀν. 106 εἰκ. 72— Δειψανοθήκη Limbourg Dalton Byzantine art and archaeology Oxford 1911 523 εἰκ. 311— Δακτυλιόλιθος τοῦ Cabinet des Medailles τῶν Παρισίων Sch l u m b e r g e r L'Épopée byzantine III 696.— Ἐλεφάντινον ἀνάγλυφον ἐπισκοπικοῦ Μουσείου τοῦ Vich. M u n o z ἐν Byzant. Zeitschr. XIY (1905) 576.

⁽²⁾ Sch l u m b e r g e r Sigillographie de l'empire byzantin 173 κ. ε.

⁽³⁾ Ἀπεικόνισις οὐχὶ καλὴ ἐν *Παρασκευοπούλου* ἐνθ. ἀν. 101. βλ. καὶ *Σμυρνάκη* ἐνθ. ἀν. 570, *Βλάχου* ἐνθ. ἀν. 251.

⁽⁴⁾ Περὶ ταύτης βλ. *Νερούτσου* ἐν *Παρνασσῶ* X (1886) 157 (μετ' ἀπεικονίσεως) *Lichacev* ἐνθ' ἀν. 129.

χνικῆς τῆς εἰκόνοσ. Λεπτομερῆσ ἐξέτασισ αὐτῆσ ὀδηγεῖ εἰσ τὴν παρατήρησιν, ὅτι οὐδαμοῦ σχεδὸν—πλὴν μόνον ἐλαχίστων μερῶν τοῦ ἐνδύματοσ—ἔχει γίνῃ χρῆσισ φωτοσκιάσωσ. Αἱ λεπτομέρειαι ἰδίαι τοῦ προσώπου ἔχουσιν ἀποδοθῆ σχεδὸν ἀποκλειστικῶσ διὰ γραμμῶν, τὸ πᾶν δὲ καθορίζεται διὰ περιγραμμάτων.

Εἰκ. 6 Λεπτομέρεια τῆσ εἰκόνοσ I

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθῆσ, ὅτι ἡ εἰκὼν ἔχει πάθει πολλὰσ καταστροφὰσ, ὅπωσ παρατηρεῖ καὶ ὁ Strzygowski ἐξετάσασ ταύτην, πάντωσ ὅμωσ τὸ σύστημα τῆσ δι' ἀπλῶν γραμμῶν ἀποδόσεωσ τῶν λεπτομερειῶν, παρ' ὄλην τὴν καταστροφὴν, εἶναι καταφανῆσ (Εἰκ. 6).

Ὁ τεχνικὸσ ὅμωσ τρόπωσ οὗτοσ δὲν προσιδιάζει διόλου εἰσ τὰσ συνήθεισ φορητὰσ εἰκόνας, τὰσ ὁποῖασ συναντᾶ τισ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰσ ἀνατολικὰσ χώρασ, ὅπου ἄλλο ἐντελῶσ εἶνε τὸ σύστημα τῆσ ζωγραφίσεωσ τῶν εἰκόνων.

Ἀπεναντίας ἡ τεχνικὴ αὐτὴ τῆσ διὰ γραμμῶν ἀποδόσεωσ τῶν λεπτομερειῶν ἐπιχωριάζει ἐν Αἰγύπτῳ ἤδη ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρι-

στιανικῶν χρόνων (1) καὶ διετηρήθη μέχρι τῶν τελευταίων .(2)

Ἡ εἰκὼν λοιπὸν, καθ' ἡμᾶς τοῦλάχιστον, δὲν μετεκομίσθη ἔξωθεν, ἀλλὰ κατεσκευάσθη ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπως ἄλλως τε ἀποδεικνύει καὶ τὸ ξύλον τῆς συκομορέας, ἐφ' οὗ ἔχει ζωγραφηθῆ(3).

Σχέσις ὅθεν τῆς εἰκόνας πρὸς τὰς Ἀθήνας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑφίσταται οὐδὲ δύναται νὰ γίνῃ πλέον λόγος περὶ μεταφορᾶς αὐτῆς ἐξ Ἀθηναίων «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Ἀθηναίου, ἡγουμένου τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ (999—1019) καὶ ἐπὶ Ἀρσενίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (1002—1018)» (4).

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ εἰκὼν ὑπετίθετο προερχομένη ἐξ Ἀθηναίων βεβαίως δὲν θὰ ἠδύνατο αὕτη νὰ θεωρηθῆ ἔργον τοῦ 10^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11^{ου} αἰῶνος. Οὐδεμία περὶ τούτου ἔνδειξις ὑπάρχει. Ἄν ἡ δεξιὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ χρονολογία 1525 σχετίζεται πράγματι πρὸς τὴν ἐπισκευὴν τῆς εἰκόνας τότε βεβαίως αὕτη εἶναι παλαιότερα, ἀλλὰ πάντως ἡ κατασκευὴ τῆς δὲν δύναται ν' ἀνέλθῃ εἰς τόσον παλαιοὺς χρόνους, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Νεροῦτσος, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ παλαιότερα τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, ὡς τοῦτο παραδέχεται καὶ ὁ Strzygowski.

* * *

Ἡ εἰκὼν λοιπὸν οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς Ἀθήνας, οὔτε δύναται πλέον ν' ἀπασχολήσῃ τοὺς ἐξετάζοντας τὴν ἀθηναϊκὴν ἱστορίαν τῶν μέσων χρόνων. Πάντως ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι ἔργον ἀξιόλογον τοῦ ὁποίου ἡ σχέσις πρὸς τὴν πολιτοῦχον τῶν Ἀθηναίων εἶναι οὕτως εἰπεῖν ὑστερογενής.

Α. ΞΥΓΓΡΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Πρβ. τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀββᾶ Ἀβραάμ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου Wulff Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen II Altchr Bildw. N° 1607 καὶ ἀρ. 1606, 1608 Πιν. XXIII Πρβ. καὶ Strzygowski Koptische Kunst (Catalogue general des antiquites égyptiennes du Musée du Caire) N° 8773 Πιν. V.

(2) I. Georges Herzog zu Sachen, Streifzüge durch die Kirchen und Klöster Ägyptens, Leipzig, 1914 Πιν. 103—105.

(3) Μαζαράκης, ἐνθ' ἀν.

(4) Νεροῦτσος, ἐν Δελτ. ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας, ἐνθ' ἀν. 68.